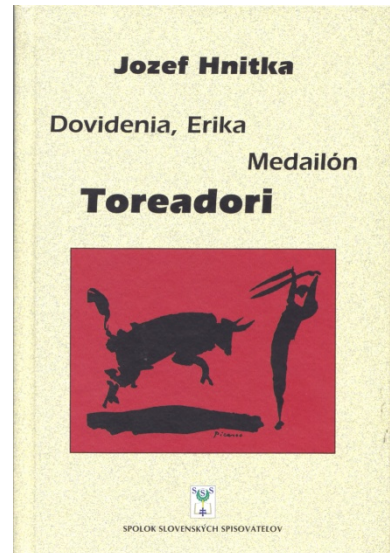

Jozef Hnitka: Toreadori

(Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov 2019)

Tri románové novely *Dovidenia*, *Erika*, *Medailón a Toreadori* napísal Jozef Hnitka v 60. rokoch minulého storočia. Zachytávajú niekoľko kľúčových problémov našich dejín. Podľa poslednej z noviel je kniha nazvaná, pretože na rozdiel od prvých dvoch je autobiografická. Všetky tri novely sú výrazne politické a majú niekoľko spoločných znakov. Prvým je skutočnosť, že vojnová minulosť silno intervenuje do mierovej súčasnosti. Druhým znakom sú dva svety oddelené ideologicky a politicky. Na jednej strane je to svet kapitálu – životného ideálu prežívania bez námahy a na druhej strane svet úsilia, námahy a práce.

Tretím spoločným znakom je kriminálna zápleтка, silné napätie, tajomstvo súvisiace s vojnovou agresiou. Kniha vyšla s podporou FPU vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov.

Jozef Hnitka patrí ku generácii spisovateľov narodených v a okolo roku 1913. (D. Tatarka, A. Bednár, P. Strauss a i.)

V strednej Európe vznikala pod vplyvom hegemonnej politiky celá škála prejavov alternatívnej kultúry. Vznikali diela, ktoré boli písané do zásuvky a mohli začať vychádzať až po roku 1989. Týka sa to v 1. disidentskej fáze, t. j. v 50. rokoch, liberálne mysliacich a vľavo orientovaných autorov, ku ktorým patrí Jozef Hnitka, Ján Smrek, Laco Novomeský, v 2.

disidentskej fáze, t. j. v období konsolidácie a normalizácie po roku 1968 autorov ako D. Tatarka, M. Kusý, T. Strauss, M. Városov, J. Vanovič, M. Gáfrik, M. Hamada a i., ako aj celého katolíckeho disentu (J. Ch. Korec, Š. Sandtner, P. Strauss), ktorého autori žili vo „vnútornej emigrácii“ od 50. rokov. Rovnako ako J. Hnitka. Týka sa to však aj plejády autorov žijúcich v exile od 50. rokov 20. storočia (P. Hrtús Jurina, R. Dilong a iní).

Doslov ku knihe Treadori

(Prof. PhDr. Mária Bátorová, DrSc.)

Tri románové novely Dovidenia, Erika, Medailón a Treadori napísal Jozef Hnitka v 60. rokoch 20. storočia, teda v čase uvoľnenia ideologických inštrukcií z čias schematizmu stalinského kultu osobnosti.

Dve prvé novely majú niekoľko spoločných znakov. Prvým z nich je skutočnosť, že vojnová minulosť silno intervenuje do mierovej súčasnosti. Nie okrajovo alebo nepodstatne, ale zásadne a principiálne. V Hnitkovom diele ide totiž neustále o základné veci existencie: jej kvalitu, slobodu, lásku a o ich opak: kalkulovanie, manipulovanie, násilie, nenávisť a smrť. Tieto atribúty literárneho diela by mohli pripomínať obdobie veľkých ideí romantizmu, mohli by sme označiť toto dielo za neoromantické, keby v ňom nešlo o kus obyčajného života obyčajných ľudí, zasiahnutých a postihnutých vojnovými udalosťami.

Druhým znakom sú dva svety oddelené ideologicky a politicky, na jednej strane je to svet kapitálu – majetku, životného ideálu ľahkého prežívania bez námahy a na druhej strane svet úsilia, námahy a práce ako prirodzenej súčasti života. Oba tieto svety nie sú vo svojich kontúrach schematické, naopak: autor vytvára komplikované a diferencované situácie, v ktorých pre neho dôležité a určujúce problémy plasticky vystupujú z konkrétnych životných situácií a nadobúdajú všeobecný rozmer. Autor nevidí svet ohraničený hranicami štátov, ale len hranicami a limitmi ľudských charakterov.

Tretím spoločným znakom je kriminálna zápleтка, silné napätie, tajomstvo súvisiace s vojnovou agresiou, ktoré sa pomaly v priebehu deja rozuzľuje a odhaľuje krutú pravdu, ktorá po celý čas vnútorne a podpovrchovo nahľadáva normalitu jednotlivých životov v súčasnosti. Ide povedzme o problém odvečených detí v prvej novele Dovidenia, Erika alebo zmiznutie Terezy Venovej počas vojrovej intervencie Nemecka na Slovensku v novele Medailón.

Spektrum prostredí, ktoré autor zachytáva a v ktorých defilujú postavy, je široké, od vládnych vil v Berlíne z čias Weimarskej republiky cez vily v Piešťanoch s vlastným bazénom, jednoduché domčeky nemeckých predmestí či dedín až po drevenice v slovenských podhorských oblastiach.

Také je aj spektrum postáv precízne rozlíšených aj jazykom. Autor sa vo svojich postavách stráca a keďže sa dej odohráva prevažne v dialógoch, charakterizuje

ich krátko a výstižne, presne. Hnitka je majstrom dialógu, v ňom a ním sa dej posúva, graduje, mení, a to bez dlhších opisov. Miestami je skutočnosť absurdná a vtedy vytvára autor niečo ako grotesku. Stáva sa to v najvážnejších momentoch, že sa zrazu čitateľ musí usmiať nad absurditou, ktorú život vyčarí. V tom zmysle je poetika tohto autora exkluzívna a estetika obrazu vysoká, aj keď neopustí územie obyčajného prostredia, ako v dobre vystavanej dráme.

Osud týchto dvoch noviel je symptomatický pre osud ostrakizovaného autora Jozefa Hnitku, ktorý vydal jeden román a hneď sa hovorilo o ňom ako o „veľkej nádeji slovenskej literatúry“ (A. Matuška), no v skutočnosti ho – ako mnohých – zomleli 50. Roky. Patrí k prvej fáze disidentov tých rokov, ktorí vo vnútornej emigrácii prežili celý svoj život (1913 – 1992). V zoznamoch ÚPN je označený ako „nepriateľ štátu“. Človek, ktorý bránil demokratické princípy so zbraňou v ruke v Povstaní proti nemeckému fašizmu, odmietol potom 100 000 korún ako vojnové odškodné, hoci mal rodinu, no bol presvedčený, že aj nová vlasť po vojne potrebuje prostriedky... V 50. rokoch bol pozbavený miesta na paragraf 20, proti ktorému sa nedalo odvolať, a tak až v 60. rokoch mohol vykonávať svoje učiteľské povolanie. Keďže neustále písal, poslal v tomto, pre neho lepšom čase, novely Dovidenia, Erika a Medailón do Vydavateľstva Osveta v Martine, v ktorom ich konečne prijali na vydanie. No tesne pred vydaním prišiel do vydavateľstva superlektorký posudok spisovateľa, ktorý sedel v ÚVKSS, a knihu stiahli. Toto rozhodnutie privodilo autorovi ťažký infarkt miocardu. Až v roku 1990 bol rehabilitovaný Školskou správou v Bratislave a Spolkom slovenských spisovateľov.

V riešení na konci novely Medailón sa autorova skepsa prejaví v plnej sile, jeho nevieru v korektnú politiku, odhalenie tých kamufláží, ktoré všetky dobré tendencie revolúcií menia na ničotnosť a vlastný zisk.

Áno, to bola autorova skúsenosť, ktorú už ako autobiograficky ladený príbeh predstavuje posledná románová novela Toredori. Ide o dobový dokument osláv SNP, prudkú a vášnivo odhaľujúcu pravdu o tom, čo sa stalo po druhej svetovej vojne s tými, čo ju vyhrali a ktorých potom bili celé desaťročia len zato, že nemali silu prikyvovať a hrať mizernú hru na socializmus. Napriek tomu sú to ľudia, ktorí neustále veria v ľudskosť a pravdu, práve preto, že za ňu boli ochotní položiť svoje životy. Solidarita a priateľstvo, odbojnosť, taká potrebná aj v mieri a práve v mieri, a taká čudná v pomeroch, kde sa všetko tvári, že je to v poriadku. A pri všetkej diferenciácii typov ostáva Pery (je to metafora hovoriacich úst) v polohe objektívneho pozorovateľa, po desaťročiach úkladov

a trpkých ústrkov nevie uveriť obrode rokov 1968/69 najmä preto, že ju robia stále tí istí karieristi... Táto skepsa sa týka aj toho, čo bolo pre mnohých intelektuálov 20. storočia (J. P. Sartre, P. Picaso, P. Strauss a iní), či patrili k tomu, alebo onomu ideovému prúdu, omamným vнадidlom a víziou – komunistická idea rovnosti a slobody. Tu je strana zobrazená ako žena Ivona. Je to azda jediný prípad v slovenskej literatúre, že idea komunizmu nadobudne takú reálnu ľudskú podobu. Autor však ani jej nič nedaruje. Vykreslí ju ako slabú ľudskú bytosť, miestami povrchnú, ktorú treba chrániť, no tentoraz už jeho skepsa siaha tak ďaleko, že ju len odvedie na bezpečné miesto, pretože sa mu brdí násilie...

Tento dištanc hovorí jasne sám za seba, ponecháva hlavnú postavu Peryho v pozícii uvažujúceho, pochybujúceho solitéra, akýsi korektív, ktorý budí rešpekt. Áno, taký autor bol a ostal do konca svojho života: človek pozorujúci a pozorný k zachovávaní dôstojnosti a ľudskosti.

Literárni historici si kladú otázku: dá sa vôbec dobehnúť čitateľská recepcia, ktorá vyše 40 rokov v nejakej kultúre chýbala?

Ak porovnáme ideologicky postihnutú socialistickú literárnu vedu a slobodnejšiu – západnú, jedným z rozdielov je vnímanie literárneho textu: v západnej literárnej vede je za text označený len ten, ktorý bol vydaný, a teda recipovaný. To hovorí jedna z definícií. To však nemôže platiť v strednej Európe, kde pod vplyvom hegemonnej politiky vznikala celá škála prejavov alternatívnej kultúry. Vznikali diela, ktoré boli písané do zásuvky a mohli začať vychádzať až po roku 1989. Týka sa to tak liberálne mysliacich a vľavo orientovaných autorov, ku ktorým patrí Jozef Hnitka, Ján Smrek, Laco Novomeský, v prvej disidentskej fáze (50. rokov), D. Tatarka, M. Kusý, T. Strauss, M. Városov a i. v období konsolidácie a normalizácie po roku 1968, ako aj celého katolíckeho disentu (J. Ch. Korec, Š. Sandtner, P. Strauss, ktorí žili vo „vnútornej emigrácii“ od 50. rokov). Týka sa to však aj celej plejády slovenských spisovateľov žijúcich v exile od 50. rokov 20. storočia (Hnitkov rodák P. Hrtus Jurina, ktorý prežil celý život v Austrálii). Pravda, niektorí z nich vydali samizdaty, prepisované doma alebo vydané vo vydavateľstvách na Západe, ktoré však boli recipované len úzkym spektrom čitateľov.

„Slovenská literatúra druhej poloviny 20. storočia nezná osobnosť tak osudovo výraznou a tak zasutou, zašľapanou do nicoty, ako je Jozef Hnitka,“ napísal pre *Proudy* s podtitulom *Středoeuropský časopis pro vědu a literaturu* český profesor

Ivo Pospíšil v úvode recenzie románovej biografie Múrom proti hlave od Jána Čomaja, ktorá vyšla k storočnici Jozefa Hnitku. Pospíšil cituje v uvedenej recenzii aj literárnu vedkyňu J. Kuzmíkovú, ktorá sa zaoberá slovenskou prózou 20. storočia a ktorá v doslove k jubilejnej knihe napísala: *„Treba zdôrazniť, že tvorba aj život Jozefa Hnitku predovšetkým predstavujú opozíciu proti akémukoľvek ideologickému zlu a vďaka tomu znamenajú i dôležité morálne memento slovenskej histórie 20. storočia.“*

Taká komplikovaná a diferencovaná politicko-spoločenská literárna situácia je (okrem knihy Biele miesta v slovenskej literatúre z roku 1991) dosiaľ zachytená v jednotlivých štúdiách len čiastkovo, ale v dejinách slovenskej literatúry absentuje, pretože tie za tridsať rokov nevznikli. Treba aj naďalej počítať s ich absenciou alebo redukovanou podobou, pretože diverzná politická moc zasahuje aj do akademických slobôd, do života a výchovy, aj cieľov literárnej tvorby a jej interpretácií.

Ale to sme sa už ocitli priamo akoby v centre diania románových noviel Jozefa Hnitku, ktorého dielo v tejto knihe akademickým aj neakademickým čitateľom dnes znova ako memento ponúkame.

Mária Bátorová

Úryvky z diela Toreadori:

I.

- Trinásť rokov vo väzení...viete čo to je?...Celý život bojujem a pracujem za to, aby nebolo vyhnancov Zeme a ja...cítim...prisamzemi sa cítim ako...ako ten vyhnanec.
- V ktorom väzení ste sedeli?- opýtal som sa ho takým tónom, akoby som sa prstom dotýkal vysokého napätia alebo žeravého drôtu.
- Tu-, zamumlal.

Vari nie je pomätený. Pokiaľ viem, v tomto mestečku niet väznice. Ale ako môže byť pomätený...? Ako by mohol pomätený človek pracovať na takom úseku, ktorý vyžaduje vrcholné sústredenie?

- Tu? – zareagoval som udivene a nechápavo.
- Áno, tu!- povedal podráždene. –okolo mňa sú samé drôty, mreže, klieťka...taká klieťka. Sedel som za fašizmu-to bol o niečo väčší priestor-ale toto? Ani sem ani ta, presne vymerané kroky...Kroky? ani to. Nijaké kroky...Stojíš na mieste-a to je strašné stáť na jednom mieste a nehýbať sa. Telo drevenie...a keby len telo! Duch, mozog, cievy, nervy...Pomaly budem ako tá búťľavá vrba nad vyschnutým potokom.

Musí byť silný, keď sa nebojí takto hovoriť pred novinárom, myslím si. Silný musí byť, a nielen sám v sebe, ale...musí byť...isto musí byť podopretý oveľa väčšou silou, inak by som sotva pochopil jeho otvorené- a keby som ho nepoznal, myslel by som, že-provokatívne reči.

- Slovenský výbor protifašistických bojovníkov- pokračuje roztrpčene,- Najvyšší súd, okresný súd, Rozhodcovská komisia, Slovenská odborová rada, krajská prokuratúra, Generálna prokuratúra, Národné zhromaždenie, Predsedníctvo vlády...

Hovorí tak, celkom tak, akoby predpokladal, že som do všetkého zasvätený, že o všetkom viem a ja neviem nič, celkom nič. Tuším, len tuším, že tento človek vie veľa zaujímavého, lenže rozpráva skúpo, len tak útržkovite, badalo by sa povedať- v rébusoch.

- Viete-, pokračuje po chvíli- za mnou chodí veľa ľudí, jednoduchých ľudí-z dedín. Myslel som si-a veľa krát som si to myslel-že to nemajú v hlave celkom v poriadku, ale keď skúsíte podobné veci na vlastnej koži-a ja

som to skúsil a skúšam ďalej, už máme 1964- len vtedy pochopíte nezmyselnosť a zbytočnú námahu s podávaním sťažností. Strana...XII. zjazd...ale kde je prax? Clementis, Novomeský, Husák, Holdoš, Okáli...a čo ostatní? Ostatných netreba rehabilitovať?

A len čo sme nasadli do auta a opustili sme mestečko, v ktorom Pery býval, bolo zrazu po rébusoch i náznakovitej reči. Rozprával už teraz súvisle, bez podráždenia, o ústupovej ceste smerom na Žilinu, o bojoch pri Strečne, Dubnej skale, Vrútkach, Martine a ani sme sa nenazdali a boli sme v Banskej Bystrici..

To je národa! Hlava pri hlave, telo pri tele, samá hlava. Keby tamtie lietadlá, čo krúžia nad Banskou Bystricou, sypali špendlíky, ani jeden by nepadol na zem. Slnko páli. Smäd je príšerný, ale k pouličným stánkom, k bufetom, reštauráciám, kaviarňam, hotelom sa musíš prebíjať, doslova prebíjať.

- Teraz už chápete, prečo sa nerád zúčastňujem takýchto pútí, - poznamenal Pery uštipačne a po chvíli, keď som nič nenamietal, lebo nevládzem jazykom hýbať, dodal: - Rozumnejšie by bolo sedieť pri Váhu a nohy močiť.

Tieto jeho reči chápem v pravom slova zmysle, lebo ma páli nielen telo, ale aj nohy-príšerne pália-na nevydržanie. V tejto chvíli by som sa rád nechal unášať studenými vlnami Hrona a nie ľudskými telami. Lavína tiel nás pritlačila až k vodometu. Mali sme šťastie. Práve vtedy keď sme boli pritlačení k vodometu, z jeho betónového múrika sa zošmykol nebešťan. Áno, nebešťan.

Veď akí sú naši ľudia. Hneď nájdu priliehavú prezývku. Boli sme radi, že sa nedvíha. Sedí si ako v bazéne. Zdá sa, že mu je studená voda z vodometu priteplá, lebo sa osviežuje budvarom. Keď sme videli, že mu je tam dobre a že nemá chuti vrátiť sa, usalašili sme sa na jeho miesto. Nie jeden druhému na kolená, to nie, to nebolo treba, nebešťan je totiž taký široký ako my dvaja dokopy. A keď jeho žena-mohla to byť aj jeho milá, človek nikdy nevie, celá horela skôr od hanby ako od tepla- hodila za ním sako a stratila sa v dave a on si spokojne sedí ďalej, boli sme si istí, že táto lóža je naša aj bez pozvánky. Pery síce pozvánku mal, lenže nám neboli nič platné.

- Nebolo by od veci sa dostať na tribúnu. Tu nič nevidím-, poznamenal som.

- Čo je tribúna fašistický zákop, aby som sa k nej dobýjal?- pohotove odpovedal.

Nakoniec-až na ten výhľad-nie je to tu také zlé, ba- myslím si, že oveľa lepšie než na tribúne. Voda z vodometu pôsobí osviežujúco a nejaká tá kvapka dostane sa aj na jazyk. Dobré mi to padne, hoci je to len kvapka, dobre to padne aj ostatným, lebo sa oblizujú ako po najchutnejšom jedle. Peryho tie kvapky museli dráždiť, lebo vytiahol z vrečka Pravdu, sformoval ju do tvaru lievika, podložil pod padajúcu vodu a potom sa z chuti napil. Aj mne ponúka. Pokrútil som hlavou. Slinky mi netečú, lebo už ani tých nemám. Hrdlo mám ani potok počas dlhého horúceho leta. Verte, tak by som sa napil z tej Pravdy a predsa krútim hlavou, že nie.

- Nebojte sa-, vraví mi,- to je krištáľ oproti tomu, čo som pil v koncentraku.
- Viem. O to by nešlo-, zmohol som sa na niekoľko sipľavých slov.
- A o čo teda?
- Čo keby ma tak zachytil niektorý zo zahraničných novinárov?
- No a?
- Napísal by československý redaktor nemá ani na sódočku.
- To je strašné-, rozčuľuje sa Pery,- človek nič iné nepočuje len čo keby...keby... akoby človek nemal právo na vlastnú chuť.
- Máte pravdu. Pod'me. Nejako sa len dostaneme z tohto zovretia. Tu nič nevidíme, zhola nič, iba nebo nad hlavou.

Aby som mal akú takú pamiatku, namierim aparát na nebešťana. Sedí s vyvrátenou hlavou, opretou o vodomet, do polootvorených úst mu prská, padá voda, a fľaša, prázdna fľaša z budvaru s čiernym sakom plávajú okolo neho. Spí. Spokojne spí.

- To je Mart'an
- Priletel na lietajúcom tanieri.
- Priatelia ho iste netrpezlivo čakajú a on si myslí, že sa už opäť vznáša vo vesmíre.
- Tí ho už iste opustili.

Takto si ho podávajú z úst do úst. Zabávajú sa na ňom.

- A čo tá fľaša z budvaru? Ved' je to budvar!- zamiešal sa jeden z manifestujúcich, akoby chcel dokázať, že to nemôže byť Mart'an alebo Venušan.
- Nečítate noviny, priateľko-, ozval sa ďalší,-mali by ste vedieť naši sú už na Marse aj s pivovarom.

Rehot. Zanechávame za sebou chechot ľudí okolo vodometu, do ktorého zapadajú bojové prejavy z tribúny.

A len čo sme sa dotkli brehov Hrona, zastavujeme sa, vyzliekame, neuspokojujeme sa s močením nôh, ale celí celučičkí sa ponárame do vody.

Po celej ceste Horehroním stretávame v dedinách a mestečkách len starcov a malé deti. Všetci sú v Banskej Bystrici. Aj krčma v Podbrezovej zíva prázdnotou. Nemusíme teda čakať na občerstvenie. Už bolo na čase. Mal som ukrutánsky hlad.

- Je tu pusto. Vždy tu máte tak pusto?- spýtal som sa čašníka.
- Vo voľné soboty a v nedeľu a dnes zvlášť, niečo je v Banskej, niečo v Nížkach...večer tam bude zraz partizánov.
- Kde?
- Na Táloch.

Na Tále sme prišli hádam poslední. Vstupujeme do nálady, aká už býva po dobrej večeri.

- Mor ho!- zkríkli z boxu.
Myslel som, že ide o kultúrnu vložku. Ale bol to iba pozdrav Peryho priateľov. Zamieril k nim, nespúšťajúc oči zo skupiny ľudí, ktorá sa baví za reprezentačným stolom. Čo ho tak zaujala? Ľutuje vari, že pozvanie neprišlo skôr tam od tej reprezentačnej skupiny?
- Na zdravie!- vítajú ho priatelia s pohárikmi.

Pery priložil ponúkaný pohárik k ústam, ovlažil ústa a odložil.

- Vodka
- Pravá
- Tvoj obľúbený nápoj

Núkajú ho, ale Pery iba pokrútil hlavou so smutným úsmevom, neodtrhnúc oči od reprezentačného stola.

- Čo ťa po nej, pi!- namrzene povedal Janko Mikula a pevne stisol palicu, akoby sa ňou chystal kohosi udrieť. Nikdy ju neodkladá. Máva ju vždy pri sebe, pre istotu, a aj preto, lebo si na ňu zvykol ako na dobrú ženu. Nie je div. Pomáhala mu prekonávať najťažšie chvíle v živote. Pri obklúčení odeských katakomb prišiel o nohu. Kto by o tom nevedel, myslel by, že ju nosí len tak-kvôli „frajerine“, no skôr si všimne, nepochybne, vnútorné

psychické napätie, ktoré sa výrazne odráža na počernej tvári. – kašli na ňu, vravím ti a pi!

- To už nie je tá Ivona, kdeže! To je iná Ivona, celkom iná, to už ani pravda nie je-, dojíma si, žaluje Peryho ďalší spolubojovník.- Zabudla, zabudla už, že sme ju na rukách nosili, že spávala na našich telách, aby nemrzla a vidíš... našla si inú partiu, stala sa z nej... taká...no taká filčka.
- Ešte raz to povedz a rozmlátim ti papuľu-, rozohňuje sa veľmi vážne akýsi neznámy chlapík, ktorý ktovie odkedy tu už stojí a počúva.
- Hovorili ste niečo?- vyvrátil dozadu hlavu Janko Mikula a stisol palicu, akoby sa chcel ňou oprieť a zodvihnúť sa.
- Ja nedovolím, aby sa tu urážala strana.

Pozreli jeden na druhého, všetci.

- Kto tu uráža stranu?- zapichol do neho oči Pery.
- Kto uráža Ivonu, uráža stranu-, ziape neznámy, až jeho krik vzbudzuje všeobecnú pozornosť a znepokojenie.

Peryho priateľ- akoby sa nič nestalo, akoby tu nebolo ani neznámeho chlapíka, ani jeho ziapania, ukázal na Nikitu.- To je človek!- povedal tak nahlas, aby to všetci počuli. – S nami večeral, s nami pije...náš človek. Chceš sa s ním zoznámiť?

Nikita v tejto chvíli sedí pri druhom stole, vedľa. Partizáni ho nosia od jedného stola k druhému. Všetci ho chcú užiť do vôle.

- To je strana!- ukazuje Peryho priateľ na Nikitu,- a nie...pohodil hlavu k reprezentačnému stolu.- Ten sa za nás nehanbí, neoddeľuje sa od nás.
- Stalin je náš-, prekrikuje ho iný partizán, čo sedí vedľa Nikitu.

Pozornosť neznámeho chlapíka sa obrátila sem. Partizán búcha päťou o stôl. Koľko slov, toľko úderov, čo slovo-to úder. Za každým slovom úder. Stalin, úder, je-úder, dobrý-úder, človek-úder.

- Nechaj to-, tíšia ho.
- Aj ty si náš-, hodil sa partizán na Nikitu. Už neudiera o stôl. Chytil oboma rukami Nikitovu hlavu a jeho líce pritisol k svojim ústam.- Sovietski ľudie, eto náš čeloviek...Nikita, ty náš čeloviek, ponimáješ? Náš...
- Hovorte po slovensky-, povedal Nikita, keď zbadal, že partizánovi sa pletie jazyk a komolí slová,- a ja budem hovoriť ukrajinsky, dobre?
- Ja v horách naučilsja gavarit' po rusky...I ja zabudol ...dvadsať rokov-dlhá doba...

- Ti nič, hovorte po slovensky, ja dobre rozumiem slovensky.
- Stalin je dobrý človek-, začal partizán už teraz po slovensky, ale aj s údermi päste, tiež po slovensky.

Nikita najprv položil ruku na jeho päst' a povedal:

- Bol. Nehovorím, že nebol. Bol. Bol dobrý, ale za jeho vlády sa nerobili len dobré veci.
 - Stalin nerobil zlé veci-, namieta partizán, ale už bez úderov päste. Tá bola v objatí Nikitu.
 - Akú funkciu ste mali v povstaní?- položil mu otázku Nikita.
 - Ja?
 - Vy.
 - Veliteľ odriadu-, povedal ostýchavo, akoby sa hanbil za to, že mal iba takú funkciu.
 - Dobre-, prikývol Nikita.- a teraz mi povedzte: boli ste zodpovedný za celý odriad?
 - Bol.
 - A Stalin bol zodpovedný za odriad, ktorý má vyše 200 miliónov členov.
- Partizán civie a len civie na Nikitu a keď konečne pochopil-aspoň sa zdalo, že pochopil- oblapil Nikitu a hlavu položil na jeho prsia.

- Kto bude ležať v mauzóleu vedľa Lenina-, skuhre,- povedz mi, Nikituška mój-, fňuká ani malé dieťa.
- Nik...Nikto-, povedal Nikita trocha podráždene.

Len čo to dopovedal, prišli traja partizáni, statní chlapi a až ťažkí od metállov, jeden chytil za plecía fňukajúceho partizána a usadil ho tak, ako sa sedí v slušnej spoločnosti a povedal:

- Nikita nie je posteľ, kamarát.
- Nechaj, dobre mi je-, bráni sa fňukajúci partizán.
- Ja ti verím, kamarát, ale, ak sa ti chce spať, máš-, ukázal prstom nad seba,- izba číslo tridsať.
- Prepáč Jozef,- ohradzuje sa,-ja nespím. Ja len tak...Dobre mi je pri ňom. Jediný človek, ktorý nás vie pochopiť. Náš človek. Čo mi ho závidíš?
- Nehnevaj sa, ale je aj náš-, a zdvihli Nikitu a odniesli k svojmu stolu.

Milej hrob som hľadať išiel, zaprotestoval partizán piesňou a ostatní sa pripojili. Len Pery sa nemôže vyslobodiť z tiesnivej nálady. Je pravda, oči sa mu blyštia, no nedá sa presne odhadnúť či od pijatiky alebo žiaľu. Stále ich

má upreté na reprezentačný stôl, aj vtedy, keď pohár dvíha k ústam. Jeho priatelia si toho všimli a začali vtipkovať.

- Pery žiarli.
- Nemá na koho.
- Vari len nie na toho...Pozrite sa...no len sa dobre pozrite...ani prs, ani pliec...taká žízala.
- A tá hlavička! Ani ošklbaný kohútik a krk...Pozrite sa mu len na ten krk. Keby nemal tú kohútiu hlavu, zlomil by sa mu.
- Poznám ho-, povedal Pery. Chcel pokračovať, ale keď videl, že ho druhí predbehli, zmlkol.
- Ja ho tiež poznám. Šikovný chlapík. Ten sa vyzná v tlačnici. Do Februára vysoký cirkevný funkcionár a teraz, ľal'a ti ho! Sedí si po pravici našej Ivony.
- Asi si ho s niekým pletieš-, poznamenal Pery.- Ateista ako bič.
- Z večera na ráno, však? To je celý on, farizej.
- Farizej?- zapochyboval Pery.
- Nechápeš? Ja áno. Prečo štve ľudí? Prečo chce z nich násilu urobiť ateistov? Ja ti to poviem prečo. Fakticky ich získava na svoju stranu.
- To je logika!- ozval sa ktosi.- choď do kelu aj s takou logikou.
- Aj tí čo už boli naklonení neveriť, aj tých vráti na druhú stranu - naspäť a nie k marxizmu.
- Nelogické-, namietajú
- Tak ja ti to poviem tak po lopate: Máš rád násilie?
- Nie.
- Ani ja. A práve násilie je najlepšia zbraň, ako ľudí dostať ta, kam chceš. Jeho politika sa zdá progresívna, navonok, vo skutočnosti je reakčná. Jasný?
- Tak je to...tak je to teda-, pohundráva si Janko Mikula a vstal. Palicu zavesil na operadlo stoličky, aby ho nebudaj nezviedla na scestie.
- Tal'afatky. Pre nič za nič by sa nebol prezliekol-, pokračujú vo filozofovaní, no už bez Janka Mikulu, ktorý zamieril rovno k reprezentačnému stolu.
- On nebol kňazom-, zasiahol Pery.

Rozhovor pretrhla čudná situácia, taká-taká naozaj partizánska.

- S dovolením, pán Kohútik-, prihovára sa Janko Mikula tam-tomu s tou kohúťou hlavou, čo sedí po pravici Ivony.

- Čo si to dovoľujete?-zakikiríkal.
- Ako? Čo? Toto-, povedal Janko Mikula, chytil Kohútika pod pazuchy, vyzdvihol ani pierko, postavil ho za seba a sadol si namiesto neho vedľa Ivony. -Mor ho!- skríkol a rozrehotal sa.

Ivona vstala.

- Sed'! Nikam nepôjdeš-, stiahol ju naspäť na stoličku.
- Hanbíš sa za mňa?
- Si opitý.
- Opitý-neopitý...všetko jedno! Tu budeš sedieť a počúvať.
- Prečo neprídeš, keď si triezvy?
Mávol rukou.
- Vtedy mi na ničom... na ničom nezáleží, na ničom, rozumieš. Na ničom. Teraz alebo nikdy! Teraz ma musíš vypočuť.
- Nie som zvedavá.-, odvrkla a obrátila sa k nemu chrbtom a tvárou k susedovi, akoby čakala ochranu.

Janko Mikula ju chytil jemne za plecia a obrátil ju k sebe.

- Tak budeš počúvať, alebo nie?
- Nie som zvedavá, - odvrkla znova, ani sa na neho nepozrela.
- Ale ja som! – zhúkol, - nie na to, že je dnes dvadsiate výročie nášho spoločného boja... na to nie som zvedavý, nemusíš si na to pripravovať referát... aj bez prípravy sa dohodneme... Bolí ma, strašne ma bolí... všetkých, že si nás opustila. Ja by som... to vieš... kvôli sebe... vôbec nie kvôli sebe ... ale Pery ... Tamto...vidíš ho? Nože sa pozri na neho... len sa pozri... nie ta, ale hentam-, chytil ju za briadku a prisurovo otočil jej hlavu smerom k Perymu, - vidíš ho? Zhodila jeho ruku z brady. - Celý čas,- pokračuje Janko Mikula,- má oči opreté len na tvoje tylo, o tvoju chrbticu... prišlo mi ho ľúto... bol to predsa tvoj jediný milenec, nie? - chytá ju opäť za bradu, ale tentoraz, skôr ako by sa jej bol dotkol, odrazila ho šmahnutím napriahnutej ruky. - Sama si to vravievala, ja som si to nevymyslel a vidíš, zanevrela si... na Peryho, aj na nás... tak veru... zanevrela,- oprel už teraz hlavu o jej plece.
- Ja?- striasla ho z pleca.
- A kto ja?... A nie si ani zvedavá, ako žije, čo robí, lepšie povedané čo robia s ním druhí? To je hanba, že to dovoľíš.
- Nevieam o tom, - povedala zamyslene a prvý raz tohto večera posunula pohľad aj na nás.

Janko Mikula si musel toho všimnúť, lebo zrýchlil tok reči a zaostril tón.

- To je ešte väčšia hanba, že nevieš, lepšie povedané, že sa nezaujímaš, čo a ako žijú tvoji najvernejší druhovia. Peryho mi je ľúto, vieš? Aspoň teraz by mal sedieť po tvojom boku a ty sa tu spolčuješ s takými...s takými vagabundami.

Chlapisko, čo sedí po ľavici Ivony, očervenel, vyskočil a dvíha päšť. Ivona mu ju odhodila nabok. Chlapisko je v rozpakoch. Nečakaný zásah Ivony ho vyviedol z rovnováhy. Teraz napochytno nevie, čo robiť, či si sadnúť alebo odísť. Vybral si to druhé. Ešte sa chvíľku poosieval, ponaprával viazanku, poobzeral vôkol seba a potom prudko vykročil k nám. Bez dovolenia si sadol na Mikulovo miesto a hneď vyrukoval s otázkou:

- Kto je ten Pery?

Nik neodpovedal. Nebrali sme ho na vedomie, lebo sa nám znevidel jeho tón. Zbadal som, že iba Pery sa mu zahryzol očami do tváre, akoby skúmal, kam toho človeka zaradiť, akoby urputne spomínal, kde ho videl, kde sa asi s ním stretol.

Keď chlapisko nedostáva odpoveď, ba čo viac, keď vidí, že ho nik neberie na vedomie, zahanbene vstáva, a vtedy Pery, akoby si celú vec náležite uvážil, povedal:

- Ja. Ja som Pery.
- Teší ma, že vás poznávam-, zmenil tón a podáva ruku Perymu, sadajúc si nazad na stoličku, nahol sa cez stôl a dodáva:
- Skoro som sa kvôli vám pobil.
- Kvôli mne?- prudko a nečakane zareagoval Pery. - Mňa nezaťahujte do ničoho. Mám všetkého pokrka.

Od reprezentačného stola sa šíria na všetky strany detonácie spôsobené výbuchmi slov Janka Mikulu:

- Chceme vedieť, chceme vedieť, dokedy budeme ešte takto žiť! Dnes...ešte dnes to chceme vedieť. Dnes sa to musí rozhodnúť. Nedáme sa viac čičíkať. Koniec...koniec šamanine-
- Počujete ho?-podpichuje chlapisko.- Vidíte ho? No len sa pozrite na neho. Reve, päšťou, hlavou tlčie o stôl, reve ani pavián...Pozrite, až mu pena pokrýva ústa. Chudera Ivona...celá je už opl'uvaná...celú tvár...ako šialený. Darmo čo vám hanbu robí.

Nechali ho dohovoriť a potom sa pustili do neho jeden po druhom- tak po svojsky:

- Máte strach?
Zaškl'abil sa neúctivo.
- Hovoríte o Ivone a myslíte na svoj strach.
- Prihovárate sa za seba a nie za Ivonu.

Nechcem sa zamiešať i keď ma jazyk strašne svrbí. Ved' je to ten z toho bazéna, ten nebešťan alebo Mart'an, ako ho s posmechom nazval jeden z manifestujúcich na bansko-bystrickom námestí. Stačilo by mu to len pripomenúť a stavím sa, že by ho viac nebolo, zmizol by, stratil by sa ani gáfor. Pery si ho zbytočne tak precízne neobzeral. Alebo si ho necháva až nakoniec? Musel si ho predsa všimnúť pod tým vodomedom.

Mart'an chvíľu počúva a potom sa zatváril, akoby ho tu tieto reči nezaujímali a obrátil sa na Peryho s príhovorom:

- Pozrite pán Pery: j...ja som vám k dispozícii. Pre vás urobím všetko. Ak sa vám ukrivdilo alebo sa vám krivdí ešte aj teraz, povedzte...kedykoľvek sa na mňa môžete obrátiť.

Pery mlčí. Zdá sa, že ho vôbec nepočúva.

- Pery vám je dobrý vtedy, len vtedy, keď treba zachraňovať situáciu, - pustili sa do Mart'ana znova Peryho priatelia.
- Ako aj teraz. Máte strach, sľubujete hory-doly a len čo sa situácia pre vás zlepší, vykašlete sa na Peryho aj na nás, na všetkých. Divíte sa tamtomu?-, ukázal na Janka Mikulu.- keby ste boli v našej koži, ináč by ste skákali a vyvádžali!

Mart'an zvesil hlavu.

Vstúpil do seba. Aspoň to, pomyslel si Pery.

- Chod' poň-, požiadal Pery jedného zo svojich priateľov.
- Pochybujem, že pôjde, - namieta.
- Povedz mu, že ja ho volám.

Šiel. Zastal nad Jankom Mikulom. Odovzdal mu Peryho odkaz.

- Čo? Kto?- rozčuľuje sa Janko Mikula.
- Pery...ved' ti vravím...Pery.
- Pery?...aha...Pery...Pod' Ivona-, chytil ju za ruku.
- Počula si. Pery...Pery nás volá.

Ivona sa mu vyškľbla z rúk a opäť si sadla. Mikula stojí nad ňou sklonený, dohovára jej, prosíka a keď vyčerpal všetku slovnú zásobu a Ivona sa nehýbala, pokúsil sa ju odniesť aj so stoličkou.

Či to dokázal, nikdy som sa nedozvedel, lebo Pery vstal.

Je bledý ako krieda, pohľad, ktorý bol doteraz stále mäkký, stvrdol. Potom, len čo jeho pohľad stvrdol, zobral fľašu cinzana a vyšiel do tmy.

Nasledoval som ho.

Pod hotelom Tale zaklopal na dvere bačovne s cinzantom v ruke. Vošiel dnu, nečakajúc ani na súhlas zvnútra. Vklízol som za ním.

- Kto je?- ozval sa ospanlivý hlas z kúta bačovne.
- Ja-, povedal skleslo Pery a hodil sa na lavicu.
- A čo...hore niet miesta?
- Je. Ale to vieš...sila zvyku, Jurko, sila zvyku.
- Vitajte teda-, zívot Juraj a posadil sa na pričňu.
- Daj črpáky-, rozkázal Pery.
- Je v nich žinčica,
- Vylej.
- Škoda,- povedal Juraj. - Popijeme... aj po našom môžeme, nie?
- Máš pravdu,- súhlasil Pery, prisadol si k Jurajovi na pričňu. –Keď po našom tak po našom-, pritisol hrdlo fľaše k Jurajovým ústam a fľaša cinzana bezpečne obstála v prvom kole.
- Vytiahol som ju z prachu , špiny a hladu,- zalamentoval Pery.

Juraj už vie, o kom hovorí. Iste už pozná jeho život, preto mlčí, sem-tam pohodí slovo, dve, ako „taký je život“, oni dvaja si rozumejú, len ja neviem, nedá sa z ich nesúvislých slov vyrozumiť, o akom živote vedú reč.

- Kedy ste sa s ňou poznali?- spýtal som sa, keď som už bezpečne vedel, že všetko sa krúti len a len okolo jednej a tej istej osobe-okolo Ivony.
- Dávno...veľmi dávno...ešte za prvej republiky...ako študent...ešte ako študent. Túlaval som sa často na periférii mesta a tam som ju prvý raz videl. To bol môj koniec i začiatok. Bývala s rodičmi aj s bratom v jednom vyradenom vagóne.
- Musela byť pekná-, povedal som len preto, aby som sa o nej čím viac dozvedel.

- Ako väčšina žien...lenže...mala čosi v sebe...čosi také, čo má len málo žien, veľmi málo... jej brat,- rozhovoril sa, akoby zabudol na dnešný večer, na dnešnú noc,- mi raz nagrobil, aj s ňou sa vyvadil, že chodí s takým panákom - to ako so mnou - ktorý ju len využije a nikdy nevezme a veru mi aj pohrozil, no a jej dupľom, že nechce viacej vidieť, aby sa spriahala s takým naškrobeným panákom. A predstavte si: kvôli nej som odhodil tvrdý golier-vtedy sa nosili také tvrdé goliere zvrchu so zahnutými rohmi-klobúk som vymenil za čiapku, bielu naškrobenú košeľu za károvanú, lebo len takto som sa mohol ukázať na okraji mesta, keď som si nechcel nechať dolámať kosti.

Pery po tejto dlhej reči zmlkol a ešte viac sa rozcitlivel.

Prisadol som si k nim na pričňu. Sedíme a mlčíme. Prišlo mi ho ľúto. Zrazu mi ho prišlo tak ľúto, že sa mi už nechce klásť otázky. Siahol som aj ja po fláši a priložil k ústam.

- Ženu, vlastné deti som nechal napospas a šiel som za ňou ako...ako taký námesačník...nech vám povie toť Jurko...Povedz Jurko, tuto pánu redaktorovi....vytvorili sme...však sme vytvorili-
- Múr-, rozohnil sa bača Juraj a opäť zmlkol
- Múr...veru múr...z vlastných tiel, aby...aby sa jej nik nedotkol...dychom...vlastným dychom sme zohrievali jej skrehnuté telo a ona...
- Taký je život-, zívolo ospalo bača Juraj.
- A,- mávol rukou Pery, zišiel z prične a vytackal sa z bačovne.

Poberám sa za ním.

- Zostaňte-, prihamoval ma bača Juraj.
- Kam ide?- spýtal som sa.
- Nebojte sa, nezájde ďaleko, len toť vedľa-, mykol hlavou, - vedľa je hrob. Každý rok...rok čo rok prichádza sem. Nestalo sa, aby čo len jeden rok vynechal.
- A čo tá historka?
- Tú viem už naspamäť. Rok čo rok ju opakuje a potom vyjde von. Tam sa ukludní a vráti sa, ľahne si tamto na tú baraniu kožu a už potom neprerečie ani slova. Chudák. Mal ju rád. Aj teraz ešte a ona...taká...taká ťava ho nechala.
- Kto?
- Ivona. O nej hovoril...o Ivone predsa.

- Človek by ani neveril...
- Je to tak ako hovoril. Mali sme ju všetci radi, ale on...To bola láska! Kdeže dnes! Každý sa okolo nej vrtí, len vrtí, lebo z nej osoh, ale on? On ju mal rád aj bez osohu. Vždy nám vravieval, že keď zahynie ona, zahynieme všetci.
- Je tu-povyše.
- Rozprávala sa s ním?
Pokrútil som hlavou.
- Taký je život-, povedal bača Juraj a nič viac.
- A vy?- spýtal som sa ho po dlhej chvíli mlčania, lebo mi je z toho všetkého otupno.- vás nepozvali?
- Mňa?...Čože mňa! Ja ani po tom netúžim, verte. Niekedy zídu z Tálov, ako to už býva po fláme, keď ich suší, pohostím ich žinčicou a syrom. To ich vylieči z tranzu. Ale sa nespýtajú, kto ich pohostil, na nič sa nespýtajú. A dobre tak. Ja by som aj tak nešiel. Darmo čo by som sa rozčúľil. Mne je tu takto dobre. Dobre mi je tu. Aspoň nevidím tie ruvačky. Pery hovorieva, keď rok čo rok ma navštevuje, ako sa tam dolu rujú, žerú a vtedy si myslím, Juro, nebanuj, nemáš za čím banovať, bačovňa je len bačovňa. Pery ma tak trocha vždy ponáťahuje, že či by tu nemohol ostať, že si tu žijem kráľovsky...spočiatku som mu aj veril, myslel som, že to berie vážne, naozaj, a keď som súhlasil, viete, čo mi povedal? Že ešte má čosi vykonať tam dolu a že potom príde. Aj prišiel. Každý rok je tu, ale každý rok aj odchádza vždy s tou istou povedačkou, že má čosi ešte vykonať tam dolu. A tak si myslím, vykonaj a príď. Aj príde, ako vravím každý rok a každý rok aj odchádza...
Vidieť, že mu cinzáno už pomútilo rozum, lebo sa točí okolo tých istých slov. Zahniezdil som sa nervózne.
- Akosi nechodí, - povedal som.
- Len sed'te, sed'te, on príde, - povedal bača Juraj a prevrátil sa na posteľ.
Nedalo mi. Vyšiel som za Perym.

Našiel som ho sedieť pri mohylke. Držal ju v objatí a jeho hlava spočívala na jej vrchole.

- Neľutuj, - hundre, - neľutuj, že si tu ležiš. Lepšie ti je tu ako mne, prisamzemi lepšie, ver mi. Ako rád by som si k tebe ľahol- naveky, ale nemám síl, nemám už ani toľko síl, aby som ti robil spoločníka...zlý, veru zlý je zo mňa spoločník, zlý veru. Nemal by si zo mňa veľkej potechy,

nemal, to vieš, Ivona, stále len o nej a ty to všetko už vieš, a keď to vieš, otráviloby ťa to stále a stále len o tom istom. A ja o inom neviem. Taký som ti ja človek...a potom...ešte je tu ďalšia vec: vieš mám ešte čosi vykonať tam dolu a potom prídem, uvidíš, že prídem a zostanem už pri tebe-navždy. Tam dolu to nestojí ani za fajku dymu, ver mi, ani za fajku dymu...

Položil som dlaň na jeho hlavu a pohladil som ho ako svojho vlastného otca.

- Nemohli sme ho zachrániť, - pokračuje, akoby sa mi bol povinný ospravedlňovať,- nebolo liekov, nedalo sa, liekov nebolo, verte že sa nedalo. Lekára sme mali, ale liekov nebolo. Dostal zápal pľúc...prudký...na Prašivej odpadol, ľahol si a už nevstal. Niesli sme ho až sem. Tu v tejto bačovni, sa lepšie cítil, aj žartík – dva povedal...vždy mal, keď nám bolo najhoršie, naporúdzi anekdoty do popuku, ale...keď sme sa najchutnejšie smiali, pomaly usínal.

Ticho. Velebné ticho. Len dych oviec splýval s hlasom horskej bystriny tu dolu pod nami.

- Idem... tamto je taká čistinka a na tej čistinke je papradie, vysoké papradie, mal ho rád.